

könyvkiadás stb. Más javaslatok szerint a kisebbségi hivatalos nyelvhasználatot kellene másként szabályozni. Az új szabályozás lényege az lenne, hogy a kisebbségek által többségében lakott térségekben a kisebbségi hivatalos nyelv közel mindenben teljesen egyenrangú lenne a szerb nyelvvel, a hivatalos nyelvhasználat minden területén, ezeken a területeken kívül pedig a kisebbségi nyelvek hivatalos használata olyan területeken lenne biztosítva, amelyekre a gyakorlatban is igény van, s a hatóságok alkalmassá is tehetők ezek következetes végrehajtására (Korhecz, 2007, 376.).

Akármelyik irányban is módosulnak a szerbiai törvényi keretek, egy biztos: a jogállamiság elveinek a tiszteletben tartása megköveteli, hogy a szerbiai hatóságok az eddiginél következetesebben és hatékonyabban alkalmazzák a kisebbségi hivatalos nyelvhasználatra vonatkozó szabályokat, de ehhez határozott politikai akaratra, tudatosan megszerkesztett

végrehajtási jogszabályokra és tervezett költségvetési támogatási rendszerre van szükség.

Mindazonáltal a hivatalos többnyelvűség következetes érvényesítése szempontjából páratlan lehetőségeket kínál az elektronikus kormányzás széleskörű elterjedése. A közigazgatási szolgáltatások internetes biztosítása kisebbségi hivatalos nyelven aránylag olcsón, és a humán erőforrások jelenlegi szintjén is hatékonyan megvalósítható lenne. Tekintettel arra, hogy az elektronikus kormányzás által biztosított közigazgatási szolgáltatások száma, valamint az ezt igénybevevők aránya rohamosan nő, mindez valódi kitorési pont lehetne a hivatalos kétnyelvűség hosszú távú és következetes biztosítása szempontjából a Vajdaságban, de más többnyelvű térségekben is (Korhecz, 2008, 488.).

Kulcsszavak: *hivatalos nyelv, jog, kisebbségek, Szerbia, Vajdaság, jogalkalmazás, jogállam*

IRODALOM

- De Varennes, Fernand (1999): Equality and Non-Discrimination: Fundamental Principles of Minority Language Rights. *International Journal on Minority and Group Rights*. 6, 3, 307–318.
- Kis János (2005): Túl a nemzetállamon. In: Majtényi Balázs (szerk.): *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről*. Rejtjel, Budapest
- Kontra Miklós (1999): Some Reflections on the Nature of Language and Its Regulations. *International Journal on Minority and Group Rights*. 6, 3, 281–288.
- Korhecz Tamás (2008): Official Language and Rule of Law: Official Language Legislation and Policy in Vojvodina Province, Serbia. *International Journal on Minority and Group Rights*. 15, 4, 457–488.
- Korhecz Tamás (2007): Borders of Minority Rights Universality – On the Significance of Territory and Number – With Special Emphasis on Official Use of National Minority's Language in Vojvodina. In: Stanovčić, Vojislav (ed.): *Status of National Minorities in Serbia*. SANU, Beograd
- Krivokapić, Boris (2004): *Službena upotreba jezika*. Centar za antiratnu akciju, Beograd
- Kymlicka, Will – Grin, François (2003): Assessing the

- Politics of Diversity in Transition Countries. In: Daftary, Farimah – Grin, François (eds.): *Nation Building, Ethnicity and Language Politics in Transition Countries*. Open Society Institute, Budapest
- Packer, John (1999): Editor's Note. *International Journal on Minority and Group Rights*. 6, 3, v–viii.
- Stanovčić, Vojislav (1996): Vladavina prava i suživot etničkih grupa. In: Macura, Miloš – Stanovčić, Vojislav (eds.): *Položaj manjina u Saveznoj Republici Jugoslaviji*. SANU, Beograd.

JOGFORRÁSOK

- Initial periodic Report: Initial Periodic Report Presented to the Secretary General of the Council of Europe in Accordance with Article 15 of the Charter, Serbia, Belgrade, June 2007*, www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/PeriodicalReports/SerbiaPR1_en.pdf
- Izveštaj o ostvarivanju prava nacionalnih manjina na službenu upotrebu jezika i pisama u Autonomnoj pokrajini Vojvodini*. (Jelentés a nemzeti kisebbségek hivatalos nyelvhasználatához fűződő jogának az érvényesítéséről a Vajdaságban), megvitatva és elfogadva a Végrehajtó tanács 135. ülésén 2006 december 1.) www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumententi.php

TÖRVÉNYES GARANCIÁK ÉS GYAKORLAT A HORVÁTORSZÁGI, SZLOVÉNIAI ÉS AUSZTRIAI MAGYARSÁG ÉLETÉBEN

Szoatak Szilvia

doktorjelölt, elnök,
Imre Samu Nyelvi Intézet
szotaksz@t-online.hu

Bevezető gondolatok

Előadásomban az Imre Samu Nyelvi Intézet által összefogott, a címben megjelölt három kétnyelvű közösség nyelvi jogainak összehasonlítására teszek kísérletet.

Abból indulok ki, hogy bármely közösség nyelvi viselkedése csak az őt érintő szocio-kulturális környezet ismeretében tanulmányozható (Haugen, 1972). A három közösség nyelvhasználatát a társadalom–csoport–egyéni viszonyrendszerében vizsgálom, s csak vázlatosan fogom érinteni azokat a történeti, gazdasági, demográfiai, jogi stb. tényezőket, amelyek a beszélőközösségek nyelvhasználatára hatást gyakorolnak. Igyekszem mindig abból a régióból példát hozni, ahol vagy példaértékű, vagy éppen az ideálistól eltérő, de megfontolandó intézkedésekkel találkozhatunk.

A Kárpát-medencében élő kisebbségek közül az ausztriai *autochton* népcsoport volt az egyetlen, amely 1945 után polgári demokráciában, kapitalista berendezkedésű nyugat-európai államban élt, ugyanakkor az anyaországtól a vasfüggöny által fizikailag elszigetelve. A többi magyarul a régióhoz képest a horvátországi és szlovéniai kisebbség helyzete

is sajátos volt: összevetve a Moszkvából irányított szocialista tagállamok gazdasági és jogrendszerével „... minden kétséget kizáróan Jugoszlávia volt az az állam, ahol a magyar kisebbségnek viszonylag a legjobb sorsa volt, és nemcsak a magyar kisebbségnek, a többi kisebbségnek is.” (Várady, 2007).

A szlovéniai magyarság léthelyzetét is hasonlóan jellemezhetjük: „Muravidék területe 1921 után egy gazdaságilag fejlettebb közigazgatás kerületébe került, mint az anyaország [...] ennek az lett a következménye, hogy a muravidéki magyarság egyre inkább a szlovén értékrendszerrel azonosult [...] a muravidéki magyarság nemzeti tudatába komoly zavarok ékelődtek.” (Göncz, 2006, 73.)

Mindhárom régiót az anyaországhoz viszonyítva jólét, de a többségi államhoz viszonyított elmaradottság jellemezte, s ennek következtében népességmegtartó ereje a területnek nem volt.

Demográfia

A demográfiai adatok lehetővé teszik, hogy több aspektusból megvizsgáljuk a népesedési folyamatokat és azok hatásait a kisebbségek életére. A nemzeti kisebbségek számának ala-

	1991	2001	össztlakossághoz képest a magyarok aránya 2001-ben
Ausztria/Burgenland	6763	6641	0,0008 %
Horvátország	22 355	16 595 /nemzetiség	0,37%
Szlovénia/Muravidék	7243	5212/nemzetiség	0,32%

1. táblázat • A burgenlandi, horvátországi és muravidéki magyarok száma a legutóbbi két census alapján

Ausztriában összesen	Burgenland	Bécs	össztlakossághoz képest a magyarok aránya 2001-ben
40 583	6641	15 435	0,005 %

2. táblázat • Az ausztriai magyarság száma a 2001-es census alapján

kulását három tényező befolyásolhatja: a természetes szaporodás és fogyás (sajnos ez negatívan hat a kisebbségek létszámát tekintve a mai öregedő Európában), a népszámlálásoknál a legnehezebben regisztrálható migráció, valamint az asszimiláció (Gyurgyik, 2005). A 2000-es évek elején Kárpát-medence-szerte lebonyolított népszámlálási adatok eredményei azt mutatták, hogy szinte minden határon túli régióban csökkent a magyarok száma, így van ez a három nyugati kistérségben is. Mindhárom szórvány a nyelv- és kultúravesztés folyamatában él (vö. Lábadi, 2003, 177.)

Ausztriában sajátos a helyzet: az őshonos magyarság mellett az emigráns magyarok csoportja is megtalálható, ezért ez tovább alakítja a magyarok részarányát. Az, hogy a burgenlandi autochton magyarság száma évtizedek óta szinte alig változik, azzal magyarázható, amivel az ausztriai magyarság számának folyamatos növekedése is: tíz év bejelenített ott tartózkodás után az Erdélyből, Magyarországról, s főként a volt Jugoszlávia területéről érkező magyar migránsok megkapják az osztrák állampolgárságot.

Mindhárom magyar szórvány reprodukciós képességét jellemzi az alacsony gyerek-

szám és az előregedés, valamint az asszimiláció, a jobb megélhetés okán való elvándorlás (vö. Lábadi, 2003, 176.; Göncz, 2006, 69.; Baumgartner, 1995) az ország fejlettebb vidékeire, vagy például Burgenlandban ingázás a fővárosba. Mindhárom szórványközösség már létszámából kifolyólag is magában hordja a fogyás, az asszimiláció veszélyét.

Nyelvpolitika – kisebbségpolitika

Nyelvi jogok tekintetében a nemzeti alkotmányok tekinthetők a legfontosabb jogforrásnak. Ezen túlmenően a közigazgatási és eljárási jogi szabályok határozzák meg a nyelvi jogok érvényre jutását (Trócsányi, 2006, 8.). A vizsgált alkotmányok¹ különbséget tesznek őshonos és egyéb kisebbségi csoportok között. Az osztrák alkotmány az autochton népcsoport, a szlovén alkotmány a nemzeti közösség, a horvát alkotmány a nemzeti kisebbség terminológiát alkalmazza. A területiség elve érvényesül valamennyiben, azaz a kisebbségek csak az általuk lakott területeken élhetnek jogaikkal.

¹ Ausztria: 1955-ös Államszerződés, 1976-os Népcsoporttörvény; Horvát Köztársaság Alkotmánya 1990.; Szlovén Köztársaság Alkotmánya 1991.

A kisebbségek védelmi szintje az illető ország demokráciájának jellegét és fejlettségét tükrözi. (Klopčič, 1994, 105.; Vratuša, 1996, 95.; idézi Kolláth, 2003, 191.)

Szlovénia korrekt módon ratifikálta a nemzetközi dokumentumokat (*A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartáját* vagy a *Keretegyezményt a nemzeti kisebbségek védelméről*), de világviszonylatban is példa értékű, pozitív diszkrimináción alapuló kisebbségi politikát folytat (Kolláth, 2003, 191.).

Ausztriában a kisebbségpolitikai döntések mindig az adott bel- és külpolitikai helyzet függvényében születtek, így hosszú távú stratégiát nem dolgoztak ki a kisebbségi helyzet megoldására. A Második köztársaság alatt meghonosodott elv érvényesül, mely szerint nem kell minden lehetséges jogot biztosítani, csak azt, ami feltétlenül szükséges. (Baumgartner, 1995, 17.) Ebből következően „csöpögtetve” születtek meg a kisebbségekre vonatkozó törvények. Az 1955-ös Államszerződés a burgenlandi horvátokat és karintiai szlovéneket említi meg őshonos kisebbségként, a burgenlandi magyarok és bécsi csehek jogait az 1976-os Népcsoporttörvény deklarálja, de a Bécsben és környékén élő magyarokat és szlovákokat csak 1992-ben, a romákat és szintiket 1993-ban ismerik el autochton népcsoportként.

A kisebbségek képviseleti jogának lehetőségei

Európa multietnikus és multikulturális államainak többségében nem rendelkeznek a kisebbségek önkormányzati jogokkal. Szlovénia és Horvátország azon 17 állam közé tartoznak, amelyekben a törvényesen elfogadott nemzeti kisebbségek képviseleti joggal rendelkeznek. A szlovéniai magyarok megválaszthatják önkormányzati egységként saját nemzeti tanácsaikat, képviseleti joggal rendelke-

nek az önkormányzatokban és az országgyűlésben. Az országgyűlésben a képviselőnek a nemzetiségek különjogait érintő kérdésekben vétőjoga van. (Kolláth, 2003, 193.)

Horvátországban az alkotmány szerint (14 tc. 2. bek.) minden nemzeti kisebbségnek, így a magyarnak is joga, hogy képviselőt választasson a Horvát Száborba, azaz parlamentbe. (Lábadi, 2003, 179.) 2002. december 13-án a Horvát Szábor elfogadta a nemzeti kisebbségek jogairól szóló, alkotmányerejű kisebbségi törvényt, amely lehetővé teszi a kisebbségi önkormányzatok létrehozását is. A három közül a magyar az egyetlen népcsoport, amely politikai párttal rendelkezik. (Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége)

Az ausztriai magyarság helyzete a legrosszabb a képviselet tekintetében. Az 1976-os Népcsoporttörvény értelmében az őshonos kisebbségek népcsoporttanácsokat alkothatnak, s mindössze javaslattevési joggal rendelkeznek. A magyar népcsoporttanács 1979-ben alakult, és tizenhat fővel (nyolc bécsi, nyolc burgenlandi) működik.

Anyanyelvhasználat a hivatalokban

Szlovéniában a hivatali nyelvhasználatot az 1994-es *A közigazgatásról szóló törvény* határozza meg. Az ügyvitel a kijelölt területeken szlovén és magyar nyelven folyik, az okmányok is kétnyelvűek. *Az állami szervek alkalmazottairól szóló törvény* kimondja, hogy az alkalmazottaknak szlovén, illetve a nemzeti közösségek nyelvének aktív tudására is szükség van, s ezt az állam nyelvpótlékkal honorálja. *A bíróságokról szóló törvény* alapján a bíróságoknak biztosítani kell a két nemzetiségi nyelv egyenjogúságát, azaz az olasz és magyar nyelvét. A bírósági határozatok kétnyelvűek az eljárás nyelvével függetlenül (Kolláth, 2003,

196.). A magyar nyelv használata a hivatalokban inkább szimbolikus, s ez elsősorban a fiatalabb generáció közömbösségével magyarázható, de „sajnos az is gyakori jelenség, hogy a hivatalnok nem bírja a magyar nyelvet, s mivel magyar párbeszéd spontánul nem alakulhat ki, az ügyfél már eleve a szlovén nyelvhez folyamodik.” (Göncz, 2006, 70.)

Horvátországban *A nemzeti kisebbségek nyelv- és íráshasználatáról szóló törvény* lehetővé teszi a hivatali életben is az anyanyelvhasználatot azokban a városokban, ahol a nemzeti kisebbség többségben él. (Lábadai, 2003, 181.) Ilyen a Bellyei és Hercegszöllősi járás.

Ausztriában 2000-ben született meg a *Rendelet a magyar hivatali nyelvről* (BGBl. 229/2000), amely az osztrák és az EU tagállamok polgárai számára lehetővé teszi a magyar nyelv használatát a német mellett Alsóőr, Felsőőr, Felsőpulya és Vasvörösvár körzeteiben a helyi rendőrségen, a járási bíróságokon, az önkormányzatokon és a járási hivatalokban (Szoták, 2004, 182.). Ugyanakkor a törvény nem kötelezi az intézményeket, hogy kétnyelvű ügyintézőket foglalkoztassanak. Kétnyelvű nyomtatvánnyal például az alsóőri polgármesteri hivatalban találkoztam, de a helyiekkel folytatott beszélgetésekből az derült ki, hogy a magyar nyelvű nyomtatványra és ügyintézésre leginkább az idősebbek és a magyarországi emigránsok vagy ingázók tartanak igényt, akik még nem beszélnek jól németül. A magyarul is tudó alkalmazott híre az utóbb említett csoport körében elterjed.

Anyanyelvhasználat az oktatásban

A horvátországi magyarok oktatási struktúrája az 1991-es háborús események során olyan súlyos anyagi és létszámbeli veszteségeket szenvedett el, amelyeket a mai napig nem sikerült teljes mértékben helyreállítani. A

Horvát Köztársaság Parlamentje által elfogadott *Törvény a nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatásáról és neveléséről* 2000-ben rendezte a kisebbségi és nemzeti iskolák státuszát. Ennek eredményeként óvodától a középiskoláig tanulhatnak **egynyelvű osztályokban**, anyanyelven a diákok. A nemzeti kisebbség nyelvén folyó oktatást a horvátnál kisebb létszámú csoport részére is lehet szervezni. A szlovén területeken kétnyelvű oktatásra van lehetőség, például Zággrában. (Szekeres, 2006, 66.)

A Muravidéken 1959-ben került sor a kétnyelvű oktatási modell bevezetésére. Ebben a struktúrában mind a többség, mind a kisebbség tanulja egymás nyelvét, mindkét nyelv tannyelv és tantárgy is egyben. (Kolláth, 2003, 197.) „Napjainkban azt tapasztaljuk, hogy a modell a kétnyelvűségnek nem a pozitív, hozzáadó változatát eredményezte; nem adott, hanem inkább elvett. A magyar anyanyelv dominanciája, illetve egyenrangúsága csak és kizárólagosan az általános iskola alsó tagozatában érvényesül. Az oktatás erőteljesen tanárfüggő, s erősen befolyásolja az adott település, az adott osztályközösség magyar nyelvi attitűdje is. A muravidéki modell ma már inkább **másodnyelvű oktatás** a magyarok számára (többségi nyelvű oktatás), amelyben az anyanyelvnek egyre kevesebb szerepe és színtere maradt.” (Kolláth, 2009) A Szlovén Köztársaság területén, a Tengermelléken élő olaszok egynyelvű oktatási modellje említhető pozitív ellenpéldaként. Működőképes, a szlovén gyerekek is szép számmal látogatják az olasz iskolákat. Ennek igen egyszerű oka van – az olasz nyelv magas presztízse.

Ausztriában az 1994-es *Burgenlandi kisebbségi iskolatörvény* a tartományban élő magyarok, horvátok, és romák oktatási jogait szabályozza a különböző oktatási szinteken. A törvény legfontosabb eleme, hogy nem

korlátozódik csak a magyarlakta településekre. Az elemi iskolákban engedélyezi a kétnyelvű oktatást, illetve egynyelvű osztályok/iskolák működését is. Ez utóbbi esetben az államnyelvet heti hat órában kell kötelezően tanulni. Ez utóbbi oktatási formával a szülők általában nem élnek, mert attól félnek, hogy gyermekük nem fogja megfelelő kompetenciával elsajátítani az államnyelvet. (Szoták, 2009, 22.)

Középiskolai szinten kétnyelvű oktatást engedélyez a törvény. Burgenlandban a felsőőri Kétnyelvű Szövetségi Gimnáziumot a tartomány egyik legjobb iskolájaként tartják számon. Anyanyelvi tanárok oktatnak, akik nagy toleranciával, megőrizendő értéként

beszélnek a magyarok által beszélt helyi dialektusról, erősítve ezzel a beszélők nyelvi tudatát. Hiába a jogi keret, ha a népcsoport nem használja ki a lehetőségeket. Bécsben csak délutáni vagy hétvégi iskola keretében lehet magyarul tanulni.

Média mint nyelvhasználati színtér

Kisebbségi helyzetben az optimális gyakoriságú anyanyelvű műsorok szolgáltatás és a kisebbségekkel kapcsolatos sajtótermékek megjelenése segíti, hozzájárul az anyanyelvi identitás fenntartásához. Az alábbi táblázatból azt olvashatjuk ki, hogy műsoridő tekintetében a legjobb a muravidéki magyarság helyzete. A másik két magyarlakta kistérségben az anya-

	Ausztria	Horvátország	Szlovénia
Rádió	ORF Burgenland naponta ötperces hírek <i>Magyarul Burgenlandban</i> magazinműsor vasárnaponként 30 percben <i>Szines kultúránk</i> hírműsor hétfőnként 15 percben Eszéki Rádió	Eszéki Rádió naponta 30 perces hírműsor	Lendvai Rádió napi 10-12 órás műsor
TV	<i>Adj Isten magyarok</i> évi hat alkalommal 24 percben bécsi és burgenlandi témáról <i>Servus Szia Zdravo deltuha</i> multikulturális műsor évente négyszer 24 percben Szlavón TV	Szlavón TV <i>Drávatáj</i> , heti 30 perces adás Zágrábi TV <i>Prizma</i> nemzetiségi műsor heti 25 percben	hetente négyszer 30 perces magyar tévéműsor
Sajtó	<i>Bécsi Napló</i> kéthavonta Burgenlandban az <i>Őrvidéki Hírek</i> , <i>Őrség</i> , <i>Napocska</i> időszaki kétnyelvű kiadványok	<i>Új Magyar Képes Újság</i> (hetilap) <i>Barkóca</i> gyereklap 1996–99 között működött <i>Horvátországi Magyar Napló</i>	<i>Népújság</i> 1956 óta hetilap

3. táblázat • A magyar nyelvhasználat a médiában Ausztriában, Horvátországban és Szlovéniában

nyelven való információszerzés lehetősége csak korlátozott mértékben adatik meg a magyar népcsoporthoz tartozóknak.

Szlovéniában a nemzeti közösségek tájékoztatási jogát *A nyilvános közleményekről és a médiáról szóló törvény* szabályozza. Az 1956 óta a folyamatosan megjelenő *Népújság* szolgáltatja a kisebbségi és többségi híreket magyar nyelven. Naponta 10–12 órában sugároz a rádió magyar adást, s a tévében hetente négyszer adnak magyar nyelvű műsort.

Önálló szerkesztőséggel sem a horvátországi, sem az ausztriai magyarok nem rendelkeznek. Az osztrák médiapolitikában a *Médiatörvény* 2001-es megalkotásáig nem létezett jogszabály, amely a kisebbségi anyanyelvű műsorszolgáltatásra vonatkozott volna (Kogoj, 1968). A legújabb törvény értelmében a hat autochton népcsoport nyelvének kötelező közszolgálati televízió „méltányos mennyiségben” műsort sugározni. Kár, hogy a törvény nem fejt ki, mit ért „méltányos mennyiségű” műsoridőn. Az állam kisebbségpolitikájára a már említett módon jellemző, hogy a médiaszabályozás területén nem vállal felelősséget, mert ugyan ratifikálta a *Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját* 1992-ben, de a *Tömegtájékoztatási eszközök* című II. cikkelyből egyetlen paragrafust sem választott. Ma az ORF burgenlandi stúdiójában készülnek kisebbségi műsorok.

Hitélet

Szlovénia: a vallási életben eléggé ellentmondásos a magyar nyelv használatának lehetősége, mert a nemzeti közösségek nyelvének használati joga az egyházi szertartásokon nem tartozik az állam kötelezettségébe. A katolikusoknak biztosítják a magyar nyelvű vallásgyakorlást, de az evangélikusoknál ez nincs így, a reformátusok lelki gondozását pedig magyarországi pap látja el (Kolláth, 2003, 198.).

Ma az egyház kimondottan vallási célokra koncentrálna Muravidéken, nem tölt be nyelvmentő szerepet (Göncz, 2006, 73.).

Horvátországban visszaszorul az anyanyelvű igehirdetés, a magyarlakta közösségek legtöbbször horvát a liturgia nyelve. Bár az anyanyelvű vallásgyakorlás biztosított, nincsenek magyar papok, de magyarul beszélőkből is kevés van (vö. Lábadi, 2003, 186.).

Az ausztriai magyar népcsoportot vallási szempontból heterogenitás jellemzi. Az eltérő felekezethez való tartozás évtizedekig gátja volt a magyarok közötti házasodásnak. Napjainkban – bár a lehetőség adott a magyar nyelvű egyházi szertartások celebrálására – leginkább a vallási közösség élén álló személytől függ, hogy felvállalja-e a magyar nyelv ápolását, vagy a közösség igényének megfelelően alakul egyházi színtereken a nyelv megválasztása. Ahol optimálisak a körülmények (Felsőőr, Sziget), ott is a német nyelv dominanciája jellemzi a közösség nyelvhasználatát a templomi liturgia során.

Összegző gondolatok

A nyelvek fennmaradása Európa kulturális örökségének záloga. A fentiek ismeretében elmondhatjuk, hogy a példaértékű vagy legalábbis ideálisnak mondható jogi lehetőségek sem jelentenek önmagukban garanciát kisebbségi helyzetben az anyanyelv megtartására, ha ezek a törvények az utolsó pillanatban születnek, s maga a kisebbség nem tud, vagy a felsorolt okokból nem akar velük élni.

A nyelvi jogok területén az államnak nem csak elismerő feladata van, felelősséget is kell vállalnia a kisebbségi nyelvi jogok védelmében és végrehajtásában. Egy globális, multikulturális világban a nyelvi jogoknak nagyon fontos szerepük van, a nyelv ügye nem lehet veszélyes téma. (vö. Trócsányi, 2006, 7.)

A Kárpát-medencében élő magyar kisebbségek nyelve veszélyeztetett helyzetben van. A nyelvviszasszorulásnak, a nyelvcserefolyamat felgyorsulásának, a másodnyelvi iskoláztatás terjedésének okát abban találjuk, hogy a magyar nyelv nyelvhasználati színterüket veszít: kiszorul a politikából, a közéletből, a közigazgatásból. (vö. É. Kiss, 2004, 154.) Azáltal, hogy a magyar mint kisebbségi nyelv nem használható mindenhol, nincs meg az emberben a teljesség érzése a nyelvvel kapcsolatban. Elfelejt, vagy nem is fogja megtanulni bizonyos szakterületek szókincsét, nem érti majd meg magyarul egy nyomtatvány kifejezéseit, s a következő lépcső az lesz, hogy a szülő nem érzi majd fontosnak, hogy átadja anyanyelvét gyermekének.

Jelen konferencia a 2009. szeptember elsejétől bevezetésre kerülő szlovák nyelvtörvény kapcsán szerveződött. Ausztriában nincs klasszikus értelemben vett nyelvtörvény, de jelen van a hiánya a politikai diskurzusokban. Elképzelések szerint a német nyelv védelmére alkotnák meg.

A szlovén nyelv nyilvános használatáról szóló törvényt 2004-ben fogadta el a parlament. A szlovén nyelv globalizáció elleni védelmében jött létre. A szlovén nyelvről nem mint államnyelvről, hanem mint az ország, s mint az EU hivatalos nyelvről beszél, de regionális hivatalos nyelvként a magyart és az olaszt is megemlíti. A szlovén jogalkotás újra példaértékű. Marko Stabej (2004), a Ljubljani Egyetem Bölcsészkarának neves nyelvésze nyilatkozta a nyelvtörvény kapcsán a következőket: „A szlovén nyelv a közélet minden területén teljes életet él. Fontos, hogy az emberek nemcsak képesek használni, hanem akarják is használni, hiszen ez a nyelvi kom-

munikációjuk elsődleges eszköze. A törvény talán azért (is) jó, mert azok az emberek, akik eddig nem vagy alig gondolkodtak a szlovén nyelv funkcióin, állapotán, most elkezdnek gondolkodni ezen. A lényeg: ha a szakma nem vigyáz kellőképpen arra, hogy a beszélők pozitívan gondolkodjanak a szlovén nyelvről, kialakulhat egyfajta „félelem” a törvénytől. És a beszélők félelme arra vonatkozóan, hogyan is használják a szlovén nyelvet, a lehető legrosszabb, ami egy nyelvvel történhet.”

Az utolsó sorokra hívnám fel a figyelmet: Egyrészt, Stabej a szakma felelősségéről beszél. S valóban, számtalan olyan társadalmi probléma van, amelynek enyhítésében a nyelvész komolyan segíthetne, a köz érdekét szolgálná (Kontra, 1999). Szolgálhatja, ha erre lehetőséget kap. Erre jó példa ez a mai konferencia.

Másrészt: Stabej a félelemről beszél, a beszélők félelméről, amely ha egy nyelvvel kapcsolatban meggyökeresedik a fejekben, ha félelem kapcsolódik egy nyelv használatához, akkor az hosszabb-rövidebb úton a nyelvcseré felé vezet.

Sajnos a szlovák nyelvtörvény ebbe az irányba mutat. Elbizonytalanítja a beszélőt, a hétköznapi embert, félelmet kelt, és büntetni akar. Ezek mind olyan intézkedések, amelyek a nyelv ellen, a nyelv fennmaradása ellen valók, különösen kisebbségi léthelyzetben.

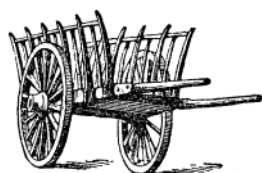
Ezúton szeretnék köszönetet mondani Kolláth Annának, a Maribori Egyetem tanszékvezetőjének a rendelkezésemre bocsátott információért.

Kulcsszavak: *nyelvtörvény, nyelvi jogok, nyelvpolitika, nyelvcseré, oktatás nyelve, népcsoport, kisebbségpolitika*

IRODALOM

- Baumgartner Gerhard (1995): 6Xösterreich. Gesichte und Aktuelle Situation der Volksgruppen. In: Hemetek, Ursula (Hrsg.) *Initiative Minderheiten*. Drava Verlag, Klagenfurt
- É. Kiss Katalin (2004). *Anyanyelvünk állapotáról*. Osiris, Budapest
- Göncz László (2006): Az anyanyelv használatához való jog Szlovéniában. Romániai Magyar Jogtudományi Közöny. IV, 2, 69–74.
- Gyurgyik László (2005): A határon túli magyarok számának alakulása az 1990-es években. Magyar Tudomány. 6, 2, 132–144.
- Haugen, Einar (1972): *The Ecology of Language*. Stanford University Press, Stanford
- Klopčič, Vera (1994): Pravice manjšin v evropskih dokumentih. In: Vencelj, Peter – Klemenčič, V. – Novak, L.: *Sonja uređili: Manjšine v prostoru Alpe-Jadnan*. Ljubljana. 105–110.
- Kogoj, Cornelia (1998): *Minderheiten und medien in Österreich – Beschreibung eines Kommunikativen Mißverhältnisses*. Gesamtes Grundsatzreferat, Initiative Minderheiten
- Kolláth Anna (2009): *Beszámoló. A szórványkérdéssel kapcsolatos publikációk a Munkaügyi Központban*. Kézirat.
- Kolláth Anna (2003): A szlovéniai kisebbségek nyelvi jogai a törvények és a rendeletek tükrében. In: Nádor Orsolya – Szarka László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Akadémiai, Budapest. 190–203.

- Kontra Miklós (1999): *Közérdekű nyelvészet*. Osiris, Budapest
- Lábadai Károly (2003): Nyelvtörvények, nyelvi jogok Horvátországban. In: Nádor Orsolya – Szarka László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Akadémiai, Bp., 176–189.
- Stabej, Marko (2004): *Zakon o rabi slovenšine velja*. <http://24ur.com/novice/slovenija/zakon-o-rabi-slovenscine-velja.html>
- Szekerés Péter (2006): Az anyanyelv használatához való jog Horvátországban. Romániai Magyar Jogtudományi Közöny. IV, 2, 63–68.
- Szoták Szilvia (2009): A magyar nyelv helyzete Ausztriában. Korunk. III, 2, 22.
- Szoták Szilvia (2004): A burgenlandi magyarság nyelvi jogai. In: P. Lakatos Ilona – T. Károlyi Margit (szerk.): *Nyelvésztés, nyelvjárvésztés, nyelvcsere*. Tinta, Budapest. 278–291.
- Trócsányi László (2006): Az anyanyelvhasználatához való jog a nemzetközi alkotmányokban. Romániai Magyar Jogtudományi Közöny. IV, 2, 7–1.
- Várady Tibor (2007): Kisebbségi jogok a volt Jugoszlávia utódállamaiban – megoldásképletek a koszovói krízis tükrében. http://www.balkancenter.hu/pdf/elemzes/varady_balkano7.pdf
- Vratuša, Anton (1996): A nemzeti kisebbségek, mint a nemzetek közötti együttműködés tényezői. In: Vugrinec, Jože – Takács Miklós (szerk.): *Együttműködés a határ mentén – Sodelovanje ob meji*. Murska Sobota, Szombathely, 95–101.

A NYELV SZIMBOLIKUS FUNKCIÓJA A SZLOVÁK ÁLLAMNYELVTÖRVÉNYBEN

Szabó Mihály Gizella

PhDr., Gramma Nyelvi Iroda–Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra, Szlovákia
szmihalyg@stonline.sk

1. A nyelv köztudottan a kommunikáció elsődleges eszköze, egyúttal azonban valamely közösség tagjainak anyanyelve is, s ezáltal az adott közösség, nemzet egyik fontos ismeretőjegye, etnikai azonosító jegye. A nyelvnek tehát kommunikatív funkciója mellett az identitást szimbolizáló funkciója is van;¹ e két funkció viszonyát Szépe György így jellemzi: „A nyelvnek kétségtelenül legfontosabb funkciója a kommunikáció, vagyis az emberek közötti együttműködés segítése [...] Ennek alá van rendelve az identitást szimbolizáló funkciója a nyelvnek, amelyet általában egy adott nyelvi közösséggel kapcsolatban vesznek tekintetbe [...]” (Szépe, 2003, 10.).

E két funkciót azért emelem ki, mert fontos szerepet kapnak a nyelvhasználatot szabályozó törvényekben, illetve ezek indoklásában: a jogalkotók a törvény szükségessége mellett hol kommunikatív, hol pedig nemzetépítő vagy nemzet- és nyelvvédő szempontokkal érvelnek – vagy mindkettővel. Amint már idézett írásában Szépe György is említi, a *Hágai ajánlások* előkészítésekor például a szakértők tipikusan a többségi és a kisebbségi nyelvhasználat szimbolikus funkciójára koncentrálták figyelmüket.

¹ A nyelvtudomány a nyelv számos egyéb funkcióját különíti el, ezzel a kérdéssel azonban – mivel nem tartozik szorosan témánkhoz – nem foglalkozunk.

A szlovák államnyelvtörvényt,² illetve a módosítás indoklásait e tekintetben bizonyos kettősség jellemzi. A most (2009-ben) elfogadott változathoz készített indoklás szerint azért volt szükség a lassan tizenöt éve hatályban levő törvény módosítására, mert nem megfelelő a szlovák nyelv használata a nyilvános érintkezésben, és a törvényt nem tartják be „a szükséges mértékben”. A szlovák politikusok egyszerűbben fogalmaznak: azért kellett a törvényt módosítani, elsősorban újra bevezetni a bírságokat, mert Dél-Szlovákiában (azaz a magyarlakta falvakban) bizonyos hirdetményeket, közleményeket nem tettek közzé államnyelven, azaz szlovákul is, ezáltal a csak szlovákul beszélő állampolgároknak sérült a tájékoztatáshoz való joguk.³ Az indoklásban azonban ez az elem csak marginálisan és jelzésszerűen jelenik meg, sokkal nagyobb terjedelemben foglalkoznak az előterjesztők a szlovák nyelv etnikai identifikáló és a társadalomban betöltött integratív funkciójával, valamint azzal, miért kötelessége a szlovák államnak és szerveinek az államnyelv védelme, az azzal való „törődést” előíró jogszabály megalkotása. Az indoklásban tehát nagyobb

² A Szlovák Köztársaság államnyelvééről szóló 1995. évi 270. számú törvény.

³ Többször nyilatkozta ezt például Marek Maďarič, a törvényt előkészítő kulturális tárca vezetője.